

Un instant de record: una terra, can Jaume Refila

per Jaume Marí Prunella

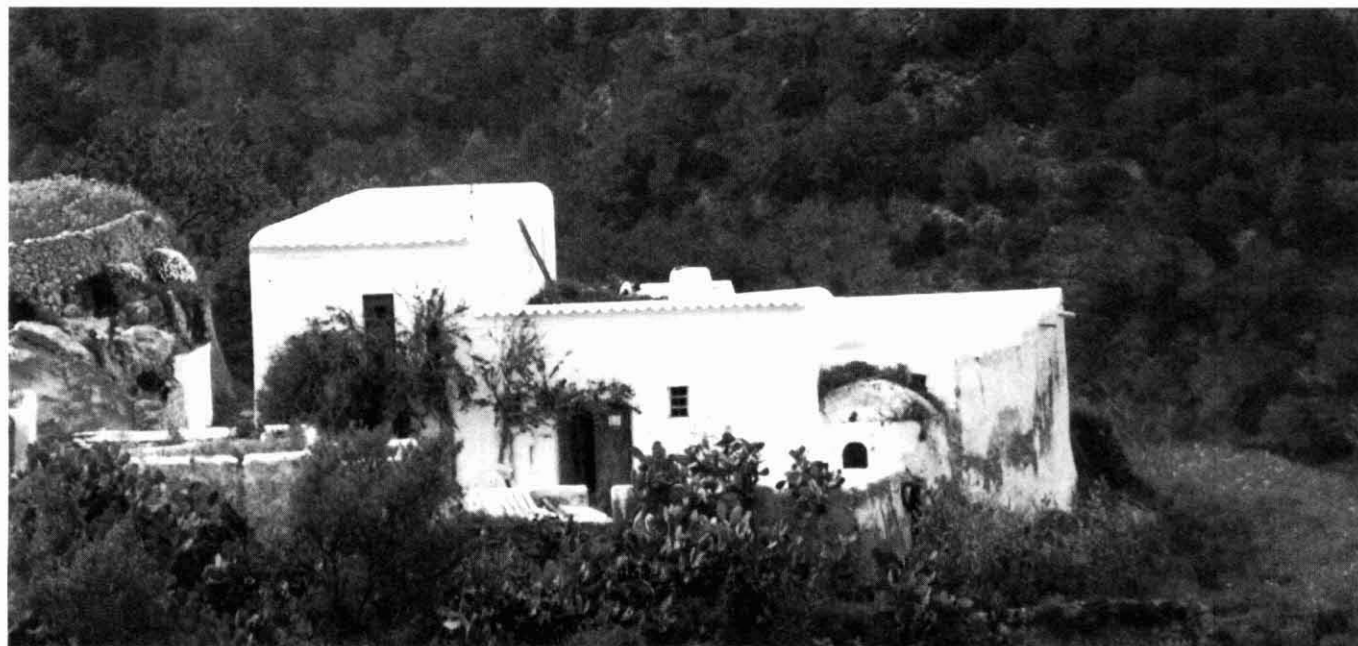
Camins de Sant Joan
esmeneu el meu somni
adulterat i inic.
No malmeteu el son
de l'ampli esguard mortal.

Sovint em tempta encara pensar en aquells anys d'infantesa quan repreníem el camí que ens havia de dur a can Refila. Era estiu i la costa amunt se'm feia feixuga. La carretera encara no estava asfaltada i cada passa suposava establir contacte amb la feixuguesa de l'estiu, quan la calor abrusava els peus i la pols envaïa el cos tan sols en sentir un cotxe que s'apropava. De tant en tant passava algú i saludava o potser s'aturava a xerrar amb el pare o amb l'avi. Jo, mentrestant, badava i contemplava un entorn que ja coneixia i intentava imitar la condició de maduresa amb una branqueta de pi a la boca.

I continuàvem carretera amunt. —Veus, això és can Pere Marí. I encara ara puc escoltar el so dels esquellincs de les cabres immerss enmig d'un profund silenci trencat per les puntades de peu a aquelles boletes que sintetitzaven les rèmores de més defecacions. No m'era anguniós trepitjar algunes d'aquelles boletes, tan acostumat com estava a empastifar-me les soles de les sabates pels carrers de Barcelona.

Hi arribàvem al cap de tres quarts o una hora de camí. Silenci. Darrere havíem deixat can Guimó. El caminó, ara costa avall, esquifit, que sortia de la carretera, simplificava la humilitat, i aleshores un

petit calfred m'envaïa de cap a peus. Silenci. Mai no sabien que havíem d'arribar i els crits des de l'era començaven a foragitar els coloms. Sempre calia esperar. Les marjades, abruptes, volien treball artesà i mai no era fàcil apressar el retorn. De sobte, però, una silueta prima i àgil que deia: —Així mateix! Ah, fotre! Apareixia de no sé on i sense dir res s'abrandava damunt nostre inquiet i alegre tot fent-nos petons i abraçades. Sentia el contacte de la barba serrada a flor de pell. La tasca s'havia interromput, però ara calia explicar-la trepitjant el pedregar, tocant les soques i pujant dalt del terrat. Era massa aviat per entrar

a casa. El dia era llarg i podíem romandre fora una bona estona. Les mans foragitaven les mosques que arribaven i algú sempre deia que el porc era massa a tocar del porxo. La figuera de pic marcava el punt de referència. —En vols? En Jaume es treia el ganivet de la butxaca, en punxava una i amb una delicadesa de cirurgia l'agafava amb els dits, gairebé sense tocar-la, l'obria i en treia el fruit. —Au, té.

—I el forn? La resposta no es feia esperar: —Fotre, ja no serveix per res. Tot anava caient. Abans, d'aquell forn tothom en menjava, però ara les tasques del camp i la marcada solitud a la llar feien que la casa iniciés a poc a poc el camí del retorn. Era un forn just, adherit a una paret lateral de la casa. Darrere la porta de ferro ja no hi havia res, només pedres i algunes fulles que marcaven un pas del temps inexorable iniciat per la caiguda de la volta. Emergien els records de l'avi i del pare quan tot estava en ordre i a la casa no hi faltava de res. Aquell forn l'havien vist treballar, i força, quan a pagès tothom es feia el pa de la setmana. Ara, però, manava la recol·lecció de les ametlles i les garrofes i el manteniment d'un camp estructurat en marjades que ni tan sols permetia l'entrada d'una màquina amb motor.

La manca d'agraïment de la terra era compensada sempre per la generositat i la ironia d'en Jaume, tot plegat barrejat amb petits fragments, cantats o dialogats, en què l'esment dels atributs humans foragitava les penes i acabava en llargues i sonores riallades.

*Ma mare quan me va fer
va rompre sa vidriola
i mon pare amb sa pistola
la hi va tornar a posar bé.*

I xerràvem una llarga estona de les matances i les sobrassades, de les collites i la família, dels que quedaven i encara no havien marxat, dels que eren a punt de dir adéu i dels que gaudien de la vida amb ànims primerencs. Tot seguit, rebaixant la seriositat del discurs, en Jaume em fitava tot preguntant-me

si volia veure els coloms. La resposta era imminent i ell m'hi duia tot d'una perquè veiés aquells animals entrar i sortir d'un forat artesanal ben a redós de les inclemències temporals. En acabat, una mica d'aigua de la cisterna calmava l'eixutesa d'unes boques assedegades per la pujada i el ròssec de la pols. —Veniu, ara us ensenyaré una cosa que pens que no heu vist mai. I en Jaume falcava bé aquella escala vella i atrotinada i pujava els esglaons com un gat mesquer; la resta, fèiem el que podíem. —Mirau això. Calia mà d'obra per a uns terrats que s'ensorraven, sobretot el de la cuina, que ja havia fet forat, però encara no hi havia prou sous per adobar-lo. De dalt estant, tot prenia un altre caire. Sa Descoberta, d'esquena a la casa, regnava vigilant; enfront, can Toni Lluquí, i entre ambdues cases la carretera de Portinatx a Sant Joan marcava la ruta que en Jaume emprenia un o dos pics per setmana, amb el sac a l'esquena, per anar a comprar tot el que calia per a la casa. La tornada sempre era cap al tard, just després d'una aturada a can Tirurit.

En entrar al porxo res no havia canviat. Na Francisca s'alçava de la cadira i s'apressava a fer-nos abraçades i petons. Restava dempeus una estona, amb les mans als malucs, tot somrient i tractant d'alçar una veu aguda esmorteïda per la manca de comunicació i el decurs dels anys pràcticament en solitud. De cop, tot emprenia una velocitat exagerada. En Jaume treia la sobrassada, unes quantes ametlles i tants gots com caps hi havia. —Provau!, exigia taxativa aquella veu orgullosa. I era així com tots plegats, al voltant de la taula, ens predisposàvem a escoltar un munt d'experiències viscudes. La solitud emergia amb il·lusió en una casa on tot s'esdevenia feixuc i la salut, mal dissimulada, no acompanyava. Aquell terreny aspre que durant tants i tants anys havia donat el fruit calculat, esdevenia eixorc i res no feia albirar un canvi. Però aquell home mantenia el mateix esperit de llibertat; ara, però, una llibertat enganyosa

que amagava la feblesa de la incertesa, l'ardu manteniment de la casa i l'escassa collita dels fruits per a una digna subsistència.

I ara, camins de Sant Joan,
quan abasteu el groc, i lluny
de la presència humana
desfileu ennegrits pels solcs,
ja no em calen agosarats
presagis ni tan sols temibles
vaticinis. Ara ja és
negra nit i el cel reflecteix
la impotència dels sembrats.

Al cap d'uns quants anys, el temps continuava fent fidel un instant de record en un món a banda, un món pràcticament inexistent en què l'absència d'electricitat, gas o telèfon marcaven un ritme de vida poc entenedor. L'aigua de la cisterna, poderosa, era l'únic senyal d'alegria en un indret en què la pluja tampoc mai no havia sabut ploure. I el record de la joventut apareixia com a senyal de vida d'allò que havia estat i el finiment de les hores degradava en l'oblit. —Escolta —em preguntà en Jaume fent referència al seu matrimoni—, quina parella trobaries que superàs aquesta. —De moment cap —li digué jo. La resposta fou aclaparadora: —Estic content que m'ho agraeixis.

L'elogi de la paraula emergia de nou consistent i arrabassava dues hores nocturnes tips de sobrassada i vi pagès. Fou així que, encara no sé si per agraïment, en Jaume esclatà en records de jovent, l'època daurada d'una pagesia que sempre ha intuït que l'única veritat és aquella que s'escau de la pròpia existència, i si bé la memòria no acabava d'abastar allò que volia reflectir, excel·lia, per damunt de tot, com una suma de contrastos en què el sexe i la vida exercien un paral·lelisme amb la terra i l'esdevenidor.

*D'Eivissa fins a Alger
hi ha quaranta hores bones,
dins sa falda de ses dones
sempre hi ha feina per fer.*

El seu esguard, il·luminat pel llum de gas, reflectia el cansament

Com la fotografia de la pàgina anterior, la casa és can Jaume Refila, vénda de Portinatx, Sant Joan de Labritja, amb el puig de sa Descoberta darrere. Totes dues es feren l'any 1996. (Foto: A. Ferrer.)

d'un dia que ja s'escolava, però en
Jaume no volia rompre l'encant:

*Sa joventut mai s'apura
i és forta com un castell,
però la mort ja és més dura
i en ser s'hora no rebutja
ni en que ho sigui
un fill del rei.
Quantes plantes i figures
que estan en el moviment,
i aquí dalt tenim sa lluna
que és guapa i molt resplendent.
Surt en es llevant i puja,
la perdem dins es ponent,
i el món per ningú s'atura,
segueix es seu moviment.
Però quan s'estiu vendrà
que llavò farà bon temps,
jo m'hauré de fer bregar
o passar-me de calent.
Jo talment no puc quedar
que això em ve des naixement.
Quan es forn em socarrà
vaig quedar negre lluent,
un morenet no molt clar
però molt convenient.
Sa peça per encetar*

*la rebaix es deu per cent,
val més que no tallar
en pedaços malament.*

La veu cansada i rogallosa, deixà pas a la decepció, al raonament de la realitat: "...primeres perquè no veig cap resultat i per treballar sa terra i que no doni cap profit... Si ses ametlles no valen res, si ses garroves no valen res... Mira, ara ja estic cobrant el que estic cobrant... No em queix de l'Estat perquè ja em dóna sense que jo hagi de treballar en res. [...] ara voldries que en ses velleses acabàs de reben-tar? De sa feina de sa casa, me'n cuit de s'hort, de portar menjar, de portar beure, d'anar-me'n allà on he d'anar. Jo ho tenc situat d'aquesta manera perquè ja he pagat quaranta-un anys per poder cobrar, tenc es dret de cobrar i si no vull fer res tenc es dret de jubilar-me i no fotre un brot. No fotre sa casa per avall, no, ni vendre res del que no em correspon, emperò conservar sa casa sí. Ho dic, ho mantenc i ho jur.

Jo me'n fot de sa vida que puguin dir que jo estigui fent. I es qui ho tròbiga malament que m'ho estiga dient. [...] Què vols, que jo ara en ses velleses, en sos anys que jo tenc, m'haiga d'anar a rompre ses costelles d'un caire a s'altre per fer s'ase? [...] He sortit, he navegat, tenc salut, tenc alegria, tots els altres estan bé... Jo què merdes necessit més! Comprends? És a dir que ara, en ses velleses... Enguany mateix... L'any passat mos foterem a picar amb es meu fill [...] amb s'es-coda, sa maça de ferro i a treballar com a dimonis. I ho vàrem fer, ho vàrem acabar. Però jo ara sa feina la deixaré per als altres que la vagin recollint. No deman res més. I com que no pens viure gaires anys si Déu vol, no m'importa".

La mort s'alçà en la mirada i de sobte esdevingué llast. S'escau el repòs indulgent de la càlida nit passada on remotes paraules àvides de seny retronen pels camins. ■